

EGEMENLER, DİN VE ZENGİNLİK

JARED RUBIN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0413
İktisat: 018

**EGEMENLER, DİN VE ZENGİNLİK
NEDEN BATI ZENGİNLEŞTİ DE
ORTA DOĞU ZENGİNLEŞEMEDİ?**
JARED RUBIN

Özgün Adı
*Rulers, Religion, and Riches:
Why the West Got Rich and
the Middle East Did Not*

Türkçesi
Savaş Çevik

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Mustafa Sacid Öztürk

Kitap Editörü
Ali Erken

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılâp Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025
© Jared Rubin 2017

ISBN 978-625-5848-40-6

*Kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Telif
Hakları Ajansı aracılığıyla VakıfBank
Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve
mali hakları saklıdır.*

*This translation of Rulers, Religion,
and Riches: Why the West Got Rich and
the Middle East Did Not is published by
arrangement with Cambridge University
Press.*

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Kasım 2025

EGEMENLER, DİN VE ZENGİNLİK

NEDEN BATI ZENGİNLEŞTİ DE
ORTA DOĞU ZENGİNLEŞEMEDİ?

JARED RUBIN

TÜRKÇESİ
SAVAŞ ÇEVİK

JARED RUBIN

Chapman Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde Profesördür. Doktorasını Stanford Üniversitesi'nde tamamlayan Rubin'in araştırmaları, iktisadi gelişmenin kurumsal belirleyicilerine odaklanmakta; özellikle dinî otorite ile siyasal güç arasındaki ilişkilerin ekonomik performans üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmaları *Review of Economic Studies*, *Journal of Economic History*, *Economic Journal* ve *Explorations in Economic History* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Rubin, aynı zamanda Ekonomik Tarih Derneği gibi çeşitli akademik topluluklarda yer almakta; iktisat tarihi literatürüne kurumsal analiz perspektifinden katkı sunmaktadır.

SAVAŞ ÇEVİK

1974'te Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde doğdu. Lisans eğitimini 1996 yılında Selçuk Üniversitesi'nde işletme alanında tamamladı. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Marmara Üniversitesi'nde maliye alanında yürüttü. İktisat ve maliye alanında yayınları, editörlükleri ve çevirileri bulunmaktadır. Halen Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

*Hayatımın aşklarına:
Tina, Nadia ve Sasha'ya*

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	11
Önsöz	19
1 Giriş	25

I. KISIM

YÖNETİMİN YAYILMASI:

EKONOMİK BAŞARI VE DURAKLAMANIN TEORİSİ

2 Egemenliğin Yayılması	75
Yasaları ve Politikaları Kim Yapar ve Niçin Takip Edilirler?	79
Oyun Teorisi ve Kurumların Rolü	91
Egemenler ve Onların Yayıcı Ajanları Arasında Oynanan “Oyun”	95
Uzun Dönemde Kurumsal Değişim (Ve Duraklama)	102
Test Edilebilir Öngörüler	107
3 Egemenliğin Yayılmasının Tarihsel Kökenleri	111
İslam ve Hristiyanlıkta Dinî Meşrulaştırma Doktrini	113
Genel Çatının Uygulanması: Zaman İçinde Dinî Meşrulaştırma	126
[Hz.] Muhammed’den Sonra İslami Meşruiyet	128
Roma’nın Çöküşünden Sonra Hristiyanlık’ta Meşruiyet	139
Talihin Tersine Dönüşü	155

II. KISIM
TEORİNİN UYGULANMASI:
NEDEN BATI ZENGİNLEŞTİ DE ORTA DOĞU ZENGİLEŞMEDİ

4	Faiz Alma Yasakları	161
	İslam'da Faiz Kısıtlamalarının Tarihçesi	167
	Hristiyanlıkta Faiz Kısıtlamalarının Tarihi	177
	İslam'da ve Hristiyanlıkta Faiz Kısıtlamalarındaki Farklılıkların Açıklanması	188
	Yola-Bağlı Sonuçlar	194
5	Matbaa Kısıtlamaları	209
	Avrupa'da Erken Dönem Matbaacılık	213
	Osmanlı İmparatorluğu'nda Matbaa Düzenlemeleri	220
	Osmanlılar Matbaayı Neden Engelledi?	228
	Matbaa Avrupa'da Neden Hızla Yayıldı?	235
	Öngörülemez Sonuçlar	240
6	Matbaa ve Reformasyon	243
	Protestan Reformasyonunun Yayılması	254
	Matbaanın Yayılması ile Reformasyon Arasındaki Bağlantı	260
	Matbaanın Reformasyon Üzerindeki Etkisinin Test Edilmesi	265
	Ekonomik Seçkinler Aracılığıyla Yayılma: Protestanlara Özgü Bir Olgu mu?	275
	Özet: Ayrışan Kurumsal Yolların Açıklanması	283
	Osmanlı Matbaacılığının (Nihayet) Yükselişi	285
	Ne Olabilirdi?	295

7	Başarı: İngiltere ve Hollanda Cumhuriyeti	297
	Reformasyon Sonrası İngiltere	302
	Reformasyon, Hollanda İsyanı ve Ekonomik Başarı	315
	Modern Ekonominin Öncüleri	332
8	Duraklama: İspanya ve Osmanlı İmparatorluğu	335
	İspanya'da Uzun Dönemli Ekonomik Duraklama	340
	Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinî Meşruiyet ve Ekonomik Duraklama	361
	Egemenliği Kimin Yayıdığı Önemlidir	387
9	Sonuç	391
	Kaynakça	421
	Dizin	451

TEŞEKKÜR

Bu benim ilk kitabım ve bu yönüyle son on yılda yürüttüğüm araştırmaların çoğunu bir araya getirmektedir. Düşüncelerimi, yayınlarımı ve kariyerimi pek çok kişi etkiledi. Lisansüstü eğitimimden başlayarak hepsine teşekkür etme düşüncesinden kendimi alamıyorum. Memnuniyetle öyle de yapacağım, üzerimde etkisi olmuş herhangi bir kimseyi dışarıda bırakmak için hiçbir neden göremiyorum. Elbette, uyarmalıyım ki düşünce dünyamın şekillenmesine katkı sağlamış o kadar çok insanın payı oldu ki, eminim gözden kaçırdıklarım olacaktır. Eğer bunlardan biriyseniz şimdiden özür dilerim. Bu kitabın bir kısmı Stanford Üniversitesi'nin iktisat bölümünde tamamladığım tezimde başladığım çalışmalardan geliyor. Stanford'daki iktisat, siyaset bilimi ve İşletme Lisansüstü Eğitim Okulu'ndaki sınıf arkadaşlarımın bazıları seminerlerde, sınıfta ya da gece geç saatlerde ucuz bira eşliğinde düşünce sürecime katkıda bulundular. Bunlar arasında Will Tadros, Josh Lustig, Max Gulker, Jon Meer, Ed Van Wesep, Andres Santos, Steve Nunez, Sri Nagavarapu, Bryan Keating, Gopi Shah Goda, Saumitra Jha, Luz Marina Arias, David Patel, Peter Lorentzen, Ben Ho, Kıvanc Karaman, Ta-Chen Wang, Erik Snowberg ve Lars Boerner yer alıyor. Petra Moser, Gavin Wright, Paul David ve Brent Sockness dâhil olmak üzere sürecin bir noktasında fikir alışverişi ve cesaretlendirmeleriyle yardımcı olan birçok öğretim üyesi de aynı derecede önemlidir.

Bazıları bu kitapta bahsi geçen projelerde birlikte çalıştığımız muhteşem çalışma arkadaşlarına sahip olduğum için kendimi şanslı hissediyorum. Hindistan'ın politik ekonomisinde dinin oynadığı rol üzerine birden fazla projede, tanıdığım en iyi insanlardan ve her zamanengin bilgiyle dolu biri olan Latika Chaudhary ile iş birliğimiz oldu. Mike Makowsky iyi bir arkadaş ve harika bir ajan-tabanlı modellemecidir. Her zaman nokta atışı yorumlarda bulunmaya hazır biri olmuştur. Erik Kimbrough, Roman Sheremeta ve Tim Shields ile çalışmak her zaman keyifliydi ve deneysel yöntemlerin iktisadi olgulara dair anlayışımızı nasıl ilerletebileceği konusunda kavrayışma katkıları olmuştur. Murat İyigün, 2008'deki ilk tanışmamızdan bu yana benim büyük destekleyicim oldu. Onun kadar başarılı birinin yanımda olması benim için bir onurdur. Aynı şeyi Sascha Becker, Steve Pfaff ve Debin Ma için de söyleyebilirim. Sizlerle çalışmanın her dakikasından keyif aldım ve çabalarımızın nihai ürününün neye benzeyeceğini görmek için sabırsızlanıyorum. Özel olarak anılmayı hak eden çalışma arkadaşlarımdan biri de Metin Coşgel'dir. Metin ve ben, Tom Miceli ile birlikte 5. Bölüm'deki tartışmaların büyük kısmını oluşturan iki makale yazdık. Her ikisi de birlikte çalıştığımız materyali bu kitapta kullanmama izin verme nezaketini gösterdiler. Söz konusu kısım kitabın en önemli bölümlerinden biridir, çünkü ilk bölümdeki teoriyi son bölümde ortaya konan sonuçlara bağlamaktadır. Metin yıllar boyunca çok iyi bir dost oldu; bir bilim adamı olarak da ona borçluyum.

Özellikle Din, Ekonomi ve Kültür Çalışmaları Derneği'nin (ASREC - the Association for the Study of Religion, Economics, and Culture) yıllık konferansı, İslam ve Müslüman Topluluklar Hakkında Analitik Öğrenme Derneği (AALIMS - Association for Analytic Learning about Islam and Muslim Societies) ve Chapman Din, İktisat ve Kültür Çalışmaları Enstitüsü'nün (IRES -

Chapman's Institute for the Study of Religion, Economics, and Culture) lisansüstü öğrenci çalıştayı gibi düzenli olarak katıldığım etkinlikler aracılığıyla pek çok kişinin çalışmam üzerinde etkisi oldu. 2010 yılından bu yana ASREC'in yönetim kurulu üyesiyim ve bu arada hem İcra Direktörü hem de Program Başkanı olarak görev yapıyorum. Bu süreçte pek çok arkadaş edindim ama aralarında Robbie Mochrie, Sriya Iyer, Sascha Becker, Dan Hungerman, Chris Bader, Jean-Paul Carvalho ve Mike McBride'nin de bulunduğu bazıları gerçekten öne çıkıyor. AALIMS'te sosyal bilimlerin İslam dünyasının çeşitli yönlerine ışık tutmada oynayabileceği rol hakkındaki görüşümün şekillenmesine katkısı olan Cihan Artunc, Lisa Blaydes, Jean-Paul Carvalho, Eric Chaney, Murat İyigün, Saumitra Jha, Timur Kuran, Avital Livny, Erik Meyersson, David Patel, Tom Pepinsky ve Mohamed Saleh gibi çok sayıda insanla düzenli olarak görüşüyorum. IRES'teki düzenli lisansüstü öğrenci çalıştayı da beni çok sayıda harika akademisyenle tanıştırdı. Etkinliğimiz için her yıl Chapman'a gelen "müdavimler" Jean-Paul Carvalho, Tony Gill, Mike McBride, Steve Pfaff ve Carolyn Warner'a minnettarım. John Templeton Vakfı bu çalıştaylara, çok sayıda ASREC etkinliğine ve Larry Iannaccone ile birlikte ödüllendirildiğim iki burs aracılığıyla çeşitli araştırma projelerine sponsor oldu. Aslına bakılırsa, bu hibeler ders yükümdeki azalmayı finanse ederek bu kitabı yazmaya odaklanmamı sağladı. Bütün bunlar için John Templeton Vakfı'na ve özellikle de çalışmalarımızın daima destekleyicisi olan Kimon Sargeant'a çok minnettarım.

Atölyelerde, konferanslarda ya da kahve veya bir şeyler içerken ve elektronik postalar aracılığıyla fikirlerim üzerinde etkisi olan ve bu nedenle anılmayı hak eden pek çok kişiyle tanıştım. Bu insanların birçoğu bana bir kitap bölümü veya bu kitabın omurgasını oluşturan makalelerden biri hakkında ayrıntılı

yorumlarda bulundu. Bazılarınızı anmayı unutacağımı biliyorum ama bu takdir eksikliğinden kaynaklanmıyor. Aşağıdaki listedeki pek çok kişiyi iyi dostlar olarak kabul ediyorum. Bu kadar çok güzel insanın olduğu bir alanda çalışmak bir zevk. Bunlar arasında Jason Aimone, Dan Bogart, Feler Bose (kitap hakkında konuşmak için beni Alma Koleji'ne harika bir gezintiye götürdü), Davide Cantoni, Jeremiah Dittmar, Price Fishback, Andy Gill, Yadira Gonzalez de Lara, Josh Hall (ki kendisi kitap hakkında konuşmak için Beloit Koleji'ne muhteşem bir geziye sponsor oldu), Gordon Hanson, Phil Hoffman, Noel Johnson, Shawn Kantor, Elira Karaja, Mark Koyama, Deirdre McCloskey, Joel Mokyr, Julius Morche, Steve Nafziger, Gary Richardson, Jean-Laurent Rosenthal, John Tang, John Wallis ve Ludger Woessmann yer alıyor. Eminim daha birçokları vardır. Anmadığım varsa özür dilerim!

Claire Morgan, Mercatus Center'da argümanlarımı önemli ölçüde keskinleştirmeye yardımcı da olan paha biçilemez bir kitap konferansı düzenledi. Metnin ilk taslağını okumaya zaman ayıran ve mükemmel geri bildirimler veren tüm katılımcılar John Wallis, Pete Boettke (aynı zamanda bu kitabın da dâhil olduğu serinin ortak editörlerinden biri), Carmel Chiswick, Metin Coşgel, Stephen Davies, Noel Johnson, Timur Kuran, Karen Maloney, Peter Mentzel, John Nye, Scott Scheall ve Mario Villarreal-Diaz'a derinden minnettarım. Bu projeyi baştan sona destekleyen Cambridge'deki birincil editörüm Karen Maloney'e özel bir teşekkür borçluyum. Cambridge'deki ilk editörüm Scott Parris de başından beri destek verdi ve bu projenin hayata geçirilmesine yardımcı oldu.

Chapman Üniversitesi'ndeki birçok kişiyi büyük borcum var. 2011'de beni Chapman'a getiren temel etken olan Larry Iannaccone kadar kariyerimde ilerlememe yardımcı olan çok az insan olmuştur. Larry'nin dostluğuna ve görüşlerine değer veriyorum.

rum. Chapman'da kurduğumuz IRES enstitüsü, devrim yarattığı alana onun bir mirasıdır. Larry ve ben enstitünün inşasında yalnız değildik; bu süreçte rol alan IRES meslektaşlarım Chris Bader, Beth Hofeldt, Andrea Molle, Celia Perez ve Linda Williams da çok iyi dostlardı. IRES muhteşem bir çalışma ortamı. IRES dışında, bu isimlerle sınırlı olmamak üzere Gabriele Camera, Brice Corgnet, Lynne Doti, Dan Kovenock, Dave Porter, Steve Rassen-ti, Roman Sheremeta, Tim Shields, Vernon Smith, Nat Wilcox ve Bart Wilson başta olmak üzere Chapman'daki diğer meslektaşlarımla olan etkileşimlerimden büyük faydalar gördüm.

Üç kişi kapsamlı bir teşekkürü hak ediyor. Bunlardan ilki, Stanford'daki tez danışmanlarımdan biri olan Ran Abramitzky. Ran, kariyerimde hayal edilebilecek en olumlu etkenlerden biri oldu. Din ekonomisi alanında araştırma yapmak üzere lisansüstü eğitime başladığımda, bunun bana muhtemelen pek çok Stanford mezununun beklediği gibi üst düzeyde bir iş olanağı sağlamayacağını biliyordum. Ama hiçbir zaman çalıştığım üniversitenin markası, maaş ya da başka ayrıcalıklar için bu işin içinde olmadım. Bu alanı seçtim çünkü konuyu sevdim ve katkıda bulunabileceğim önemli bir şey olarak gördüm. Ran araştırmamı desteklemek konusunda asla tereddüt göstermedi. Başından beri bana ilginç bulduğum şeyi yapmamı tavsiye etti. Alandaki en ana akım konulardan biri olmasa da bana sürekli olarak, eğer iyi yapılırsa, araştırma konumun ilginç ve önemli olduğu yönündeki görüşümün başkaları tarafından da benimseneceğini söylemiştir. Ran gibi mükemmel bir bilim adamından bu tür cesaret verici sözler duymak benim için hayati önemdeydi. Onu hayal kırıklığına uğrattığımı düşünmüyorum ve umarım bu kitabı bunun bir kanıtı olarak görür.

Timur Kuran'ın dostluğu, mentorluğu, tavsiyeleri, yorumları ve teşviki olmasaydı kariyerim nerede olurdu bilemiyo-

rum. Timur da tez komitemdeydi. Timur'un çalışmaları benim temel ilham kaynaklarımdan biri olmuştur ve sanırım bu kitapta da bunu gösteriyor. Timur, 2004 yılında Stanford'u ziyaretini esnasında kendisiyle ilk tanıştığım andan itibaren benim en büyük destekçim oldu. Bu desteği memnuniyetle kabul edecek olmama rağmen, bu onuru hak etmek için ne yaptığımdan emin değilim. Kariyer yolumun her adımında Timur, tavsiye ve destekle yanımda oldu. Bunun benim için hem bir akademisyen olarak kendime olan güvenimi hem de bana aksi halde sahip olamayacağım fırsatları sağlaması açısından ne kadar önemli olduğunu kelimelerle ifade etmek zor. Aslına bakılırsa bu kitabın Cambridge'de yayımlanmasının başlıca nedeni de kendisidir. Editör olarak metnin çok sayıda taslağını inceledi. Her taslak onun yorumlarıyla önemli ölçüde gelişti. Basitçe söylemek gerekirse bu kitap, Timur'un gözetimi ile bu hâle gelebilmiştir. Timur'u bir çalışma arkadaşı, akıl hocası ve dost (en önemlisi de bu) olarak adlandırmaktan büyük onur duyuyorum.

Ayrıca Avner Greif'in mentorluğu, tavsiyeleri ve cesaretlendirmesi olmasaydı bugün bulunduğum noktaya yaklaşamazdım. İkinci yılımda dersini alırken kendimi ona ilk tanıttığım sırada, Stanford'daki doktora programını bırakmanın eşliğinde olduğuma dair Avner'in hiçbir fikri yoktu. Programın ilk yılı hayal kırıklığı idi; lisansüstü iktisat eğitimi beklediğim ya da umduğum gibi değildi. Avner'in dersini almaya başladığımda her şey değışti. Dine -kişisel inancım sebebiyle değil, basitçe karar alma sürecini etkileme gücünden dolayı- her zaman bir ilgim vardı. Aslına bakılırsa, kariyerimde bu hususta herhangi bir şey yapmayı planladığımdan değil ama sırf konuya ilgi duyduğum için Virginia Üniversitesi'nde din alanında yan dal yapmıştım. Avner, tam da ilgi duyduğum konunun iktisatçılar tarafından fiilen incelendiğinin ve mümkün olduğunu düşündüğümünden daha de-